

2. МОЦНЫ ЯНАК

Яська з-пад бору

Дом пад сасновым борам. Стройныя карабельныя сосны на пагорку, на падворак уваходзяць каржакаватыя, шырокакронныя самасейкі гадоў па 60-70. Пад соснамі расце пажухлая тонкасцёблая рэдкая трава, у цёплым пяску грабуцца і грэюцца старыя куры з даўгалыгім пеўнем з трыма пёркамі ў хвасце. Баявіты, хоць абдзарты, певень ускочыў на пянёк, залапатаў крыллем, уздымаючы пілавінне і пачаў злосна дапытвацца: “Куды то ты? Куды?!”

Я сёння ў госці да гаспадара гэтай грамадкі курэй, няполатага агародчыка, у якім лебяды і чарнобыль выбуялі да паўвакна дома з сівых бявенняў, што яшчэ дзед ставіў зараз пасля вайны... Да ўнука сёння іду ў госці таго дзеда Міхайлы, якога ведаю з пажоўклага здымка, што заўсёды насіў з сабою Яська.

Унук сам бы мог ужо быць дзедам, калі б так, як Міхайла, сына меў у дзевятнаццаць гадоў. А так Яську толькі трыццаць восем, а можа, лепш сказаць “ужо” аж столькі, і сына ў яго няма, ні дачкі, ні жонкі, а тым больш унука. Нядаўна гаспадарку ў свае рукі ўзяў — бацька паспеў перад смерцю (“закурыўся насмерць”, казала Яськава маці, Люба) перадаць яе Яську.

Не думаў Яська, што дзевяццацца вярнуцца яму ў сваю вёску. Не мог уседзець на адным месцы. Ужо да арміі кавалак свету пабачыў, за свой грош жыву. За мяжу збіраўся з'ехаць, ды граніцы пазачынялі, а яму, ужо ў вайсковым адзенні, дзеўка-студэнтка ў твар наплявала, калі ў восемдзесят другім спакойна ішоў па варшаўскай вуліцы, з польскім арлом на шапцы.

— Плюй, дурная, на свайго арла, ён не мой! — адказаў Яська дзяўчыне.

— *Ludzie, guskie w naszymi mundurach!* — збегся да Яські раз'юшаны натоўп.

Яська не хоча ўспамінаць таго часу. За службу ў Ярузэльскага прапанавалі яму вучобу ва універсітэце без экзаменаў. Чаму адмовіцца — “матуру” меў, ненайгорш вучыўся ў сваім тэхнікуме, варта было б пабыць “вольным студэнтам”. Выбраў гістарычны факультэт. Думаў узяцца салідна за навуку, а піў увесь першы семестр. На занятках адчуваў сябе страшна — не ведаў так многа, саромеўся, і зноў піў, каб не думаць пра тое, што ён — горшы. Мелі яго за блазна і студэнты, і выкладчыкі, якім патрапіў сказаць: “Ты, Мецё, пачакай, зараз свой пенал знайду...” Спачатку здаваўся ім збунтаваным героем з лесу, нейкім Робінам з пушчы, што ваюе з нячыстай сілай таталітарызму ў думках, але замала было ягонай здаровай кемлівасці вясковага разумніка, каб адолець праграму гуманітарных студыяў. Тым больш, што алкаголь з Яскавай галавы не выветрываўся, не даваў ніякіх шанцаў запоўніць прабелы ў адукацыі. Спакаваў свой рукзачок Яська зараз пасля Новага года і паехаў да сябра з арміі, які меў сваю кватэру недалёка інтэрната. Паўгода бадзяўся ў горадзе, з хаты браў харчы і грошы, якія краджом хавала для яго маці за прададзеныя яйкі і смятану. Дзяўчына з польскай філалогіі, Ёлька, адна з найлепшых студэнтак на аддзяленні, з якой “круціў” ад кастрычніка, заходзіла да яго ў госці штотраў раздзай, і

аднойчы, лежачы ў пасцелі, выдзьмухваючы дым таннай “карткавай” цыгарэты, сказала Яську:

— Янак, у мяне ёсць іншы сябар. Мы разумеем адзін аднаго выдатна. Канчае палітэхніку. Ведаеш, секс гэта не ўсё, хоць не адмаўляюся час-часом да цябе завітаць. Але перастань гаварыць глупствы пра нашу супольную будучыню. Сам добра ведаеш, чаго ты варты, Ясю. Не прыходзь да мяне больш у інтэрнат, збірайся ў свае Путрыкі, чаго тут час марнуеш, з бацькоў апошні грош цягнеш.

Вярнуўся Яська да бацькоў. Тры сястры былі ўжо замужам. Малодшы брат вучыўся ў майстра на “глазурніка”; той ужо меціў яго ўзяць зяцем — надга ж спадабаўся Багдан майстравай дачцэ. Бацькі яшчэ дужыя былі, рабілі ў гаспадарцы ўсё самі. Яська зачапіўся на чыгунцы. Калі пайшлі групавыя звальненні, пачаў ездзіць у Гродна з кантрабандай. Панашываў спецкашулек і падштанікаў з адмысловымі трубкамі-кішэнямі, куды напіхваў пачкі цыгарэт. Удавалася. Заробак, усё ж, рабіўся ўсё меншы. Абрэдня Яську хаваць тавар пад падлогамі вагонаў, мытнікі раз-пораз пачалі дамацвацца пачак, што перавозіліся на целе. Што за жыццё — ні сну, ні адпачынку — ездзіў жа Яська не адзін раз у Гродна, штодзённа. Кінуў. За тое, што зарабіў, адрамантаваў унутры бацькоўскую хату, купіў матацыкл маркі “Хонда” і бульбакапалку. Рэшту прапіў з сябрамі.

Калі не хапіла грошай на “Раял”, паставіў Яська ў склепе на падворку, крытым дзёрнам, адмысловую апаратуру. Дым выходзіў у бор. “Мелі нос” на дымнагоркія пахі сябры з акалічных вёсак. Нават Яська і не ведаў, што ў яго столькі сяброў!

Усе сябры балююць за Яськавым старым сталом на моцных, кручаных чорных нагах. Кавалеры старыя і маладыя, — перш за ўсё яны, але на першачок часценька заглядае і нестарая ўдавіца Наспечка, і распусная бяззубая саракагадовая Гэлька, што

вярнулася на бацькоўскае, пакінуўшы сваіх траіх мужоў-не мужоў, што “ніколі мужчынамі не былі”, як сама кажа (за кожным з іх асталася ў Гэлькі памятка — жменя ейных зубоў)... Хто зваліцца з ног, то і значуе. Так у Яські асталася за гаспадыню Гандзя, старэйшая за яго роўна на дзесяць гадоў. Ёе нараўні з мужыкамі, але ў хаце нейкі парадак трымае, карову доіць, калі зможа, у агародзе тое-сёе пасадзіць. Найбольш працівілася маці, каб Гандзя тут гаспадарыла, але не змагла пераканаць сына ды ўцякла да найстарэйшай дачкі ў Беласток.

Спачатку з Яські шмат хто смяяўся, што ўзяў такую, якую ніхто не паквапіўся ў жонкі браць, але ён толькі ўсміхаўся. Хай будзе хоць такая, худзюшчая як дрот, з рабым носам-дзюбаком, але нашто яму, Яську, бегаць па чужых? І ў хаце больш-менш парадак. Дзяцей ужо ў Яські надзеі мець няма. А калі б трапілася якое, то і яно забярэцца ды пойдзе ў свет. Дарога кожнаму адкрыта — рабі што хочаш, езь куды хочаш, жыві як хочаш. Вяртаюцца толькі такія неўдалоты, як сам Яська...

Гэта ўсё раскажа мне Яська пасля. Цяпер стаю перад брамкай, азіраюся на сабаку, які, выгнуўшы ў дугу сваю рабрыстую спіну, заядла, да сідаты цяўкае на ланцугу. Яська павінен мяне памятаць — жыў жа ў інтэрнаце па-суседску, шмат мы размаўлялі... Але, як жа ж не пазнаць — бярэ мяне аброслы рудой барадой гаспадар за беляя рукі, вядзе ў свае харомы. За сталом спіць, апёршыся няголенай шчакой на бліскучую цырату, малады вельмі прыгожы хлопец. Русая доўгая чупрына мокне ў мутнай калюжынцы. Падсоўваюся да яго на столку. Гаспадыня нясе міску з густой цёплай капустай, Яська — бабах! — на стол зялёны буталь. Не, у ім не шампанскае! Нюхаю: свежанькі першачок.

— Частуйся! У інтэрнаце горшае свінства даводзілася піць, якое самагонкай не назавеш. А вось гэта

— проста *цымэс!* — цмокае Яська і налівае мне ў шклянку мутнаваты напой. — Ну, пытаешся, як нам жывецца... Жывем, як можам, — найлепш.

Моцны Янак

Янак Барысюк быў мацак ад малога. Як нейкі казачны волат, рос ён не па днях, а па гадзінах. У тры свае месяцы угоптаў бульбу, пальцамі напіхаў таўканіцу ў бяззубы роцік, а ў паўгода хапаўся за каўбасу. Пры матчынай цышцы вісеў да двух гадоў, сам падыходзіў, адкладваў набок малаткі і гайкі, што былі ўжо яму за забаўку, падцягваў матчыну кашулю, і, насмактаўшыся ўволю, ішоў дапамагаць бацьку на падворак. Гаварыць пачаў позна, яшчэ ў два з паловай гады мог сказаць толькі “мама”, “тата”, “дай”, “баба” і “не”. Загаварыў раптам у чатыры, але не меў з кім размаўляць, апроч Жучка і Мурзіка, бо старэйшыя сёстры паехалі вучыцца ў горад, тыднямі іх у хаце не было, бацькі і дзед у полі, бабуля ў старэчай бяспамяці калыхалася на сваім услончыку і прыгаварвала Яначку “ну-ну!”, калі ён, набігаўшыся на падворку і вуліцы, убягаў у кухню, зачэрпваў кубкам ваду ў вядры і піў нагбом, расчырванелы і мокры.

Янак ад малога меў сіплы, нейкі старэчы хрыпаты голас. Пэўна, ад вечнай прастуды. І саромеўся свайго пеўнікава-басавітага галаска, і найчасцей маўчаў, найбольш на ўроках, чакаючы выбуху дружнага смеху аднакласнікаў і настаўніцы (якая праз сілу ратавала свой педагагічны ўзорны твар за насоўкай) на яго хрыпаткое гугненне-адказ. Ведаў шмат, асабліва пра прыроду, някепскі быў па матэматыцы, але рэдка яго пыталі на ўроках. Сам руку не падымаў, не прасіўся

адказваць. Добрыя ацэнкі з кантрольных настаўнікі лічылі вынікам спісвання ад лепшых вучняў.

Вучыцца далей пасля пачатковай школы Янак не збіраўся (прынамсі, нікому пра гэта не казаў), хоць закончыў яе ў час і без двоек. Меў жа быць гаспадаром! — так рашылі бацькі. Нарадзіўся ж ён Сашку і Марусі ў іх познія гады якраз на сучасу, каб было каму пакінуць бацькаўшчыну... Татку ў яго 56 гадоў “адбіла” нешта, рушыў шукаць новага шчасця — развёўся з Марусяй, прыстаў у другой гміне да ўдавы-аднагодкі, з добрай гаспадаркай (казалі людзі, было ў Сашка з Нюрай каханне яшчэ ў партызанцы, і зноў дарогі іх звялі на базары ў Гародні). Маруся памерла на сынавых руках — апускала вядро ў студню, пакаўзнула на мокрым каменні, стукнула яе ў скронь ручка калаўротка. Пакуль прыехала “пагатове” (роварам сусед пёр без духу на пошту званіць па хуткую дапамогу), Маруся знерухомела на радзюжцы пад яблыняй.

Янак астаўся адзін у хаце ў тры вялізныя пакоі з кухняй у цені 150-гадовай ліпы і старых яблынь, яшчэ пладавітых, што садзіў у 1912 годзе дзед Анісім сабе на славу, унукам на скаштаванне, як паўтарала баба Аўдося. Пахаваў Янак і бабулю. У апошнія свае хвіліны называла яго Якімам, найпрыгажэйшым, найлепшым сынам, ад якога апошні ліст прыйшоў з Магілёва ў 1943 годзе; усё пра той ліст шаптала Аўдося, дапытвалася: “А чом ты, Якімку, трыма крыжыкамі распісаўсе, ты ж пісаці вучаны?.. Чы на цябэ крыжык паклалі бальшавікі, чы хто інакшы? Дзецятко, то ж так добрэ, што ты во вэрнуўсе...” Стаялі ціха суседзі, ківалі галовамі, праводзячы бабу за вёску ў апошнюю яе дарогу. Янак маўчаў, каўтаў слёзы. Вярнуўся дадому, памыў падлогі. Сядзеў доўга ля печы, пускаў дым у дзверкі, хаця ў хаце не было ўжо нікога, каму мог бы шкодзіць тыгунёвы дым.

“Моцным” называлі Янака яшчэ з пачатковых

класаў — клаў вобзем намнога, здавалася б, дужэйшых за сябе, і хоць невялікі ростам, паўметра бульбы ўскідаў над галавою адным рыўком. Калі яму пасыпаўся вус, качаўся, барукаўся Янак на выгане з кавалерамі. Клаў усіх. Можа быць, і таму, што яны, перажэртныя самагонкай, падалі, як снапы, на голы выган пад напорам буйнога пружыністага цела. Янак пляваў быў тады на гарэлку, кінуў курыць, ласаваўся цукеркамі, плаваў у Нарве з Юр'я амаль да зазімкаў, а зранку, перад даеннем кароў, нават фіззарядку рабіў, пасвітваючы, быццам мала было маху рукам у гаспадарцы за цалоткі дзень!

Гаспадарыў Янак як умеў на сваіх васьмі гектарах. За тое, што прадаў, плаціў а то страхоўку, а то за паслугі, а то купляў угнаенні... Калоў свінчо два разы ў год, дзяліўся з сёстрамі, якія тады якраз з сем'ямі з'язджаліся да брата ў госці, пабедаваць над яго гаротнай самотай. Спачатку хлеб сам пёк, але калі пачалі прывозіць штодзень у *склеп* беляя круглыя булкі, кінуў. Добра радзіў яму агарод — сеяў Янак капусту: і звычайную, і брусельку, і калрабі, і чырвоную, і каляровую, саліў гуркі, марынаваў зялёныя і чырвоныя памідоры, цукіню, дыню. У асаблівай пашане былі ягоныя марынаваныя яблыкі. Каму найбольш смакавалі жоўтыя кавалкі антонавак, каму цэлыя чырвоныя райскія яблычкі ў кісла-віннай заліве. Каму? Сябрам, знаёмым, усім.

З суму вялікага, казалі, з адзіноты Янак піць пачаў. Спачатку не так многа. Ды і сёння рэдка ўбачыш, каб напіўшыся, як бонак, валокся дахаты, а пад плотам жа ж яго не ўбачыш паўмёртвага, як шмат з кім бывае. Хутчэй у яго доме спыняцца сасмаглыя сябрукі, кавалеры і нават сямейнікі. Бо жанчыны тут у ваколіцы няма, якая б узяла дзярках ды паганяла гэтую кампанію! Хоць Янак дужы і яшчэ прыгожы, ды і неблагі з яго чалавек, і гаспадар старанлівы, не знайсці яму гаспадынькі. Не сумеў прыдбаць яе ў

дваццаць ды трыццаць, тым больш з гэтым цяжка ў сорок сем, калі ўжо сівец цемя, калі зубы парадзелі. Ды і куды запрашаць кабету — дома ж нічога асаблівага няма, адно той каляровы “рускі” тэлевізар ды матацыкл “Ява”, на якім Янак праехаў тысячы вёрст ад забавы да забавы!

Цюцька ды коцік, адзіныя істоты, якія ведаюць, што мроіцца ў глухую ноч іхняму гаспадару, Моцнаму Янаку, ды нічога пра гэта нікому не скажучь.

Ёзік

У майго знаёмага маладога гаспадара ў вёсцы К. было досыць многа жывіны. Дзве каровы, два падсвінкі, сем курак ды певень і тры сабакі. Малако кароў утрымлівала пры жьцці гаспадара і самую гаспадарку, з парасят Ёзік чакаў мяса і сала, яйкі служылі за закусць, а сабакі пільнавалі ўсяго маёнтку і таго, каб Ёзіка, калі ўпадзе пад плотам ад алкагольнае знямогі, разам з дабыткам не панеслі зладзеі. Праўда, па падворку і па-за ім мог бегаць толькі рабрысты чорны Ас, а сівая Аза з касцістым азадкам і рабы куцы Рэкс яккалі на ланцугах — Аза пад курнікам (начавала ў старой бочцы без донца), а Рэкс — у кутку дрывотні (спаў на пілавінні ды стружках, счарнелых ужо ад дажджоў і снегу; нябожчык Ёзікаў бацька — Колечка калісьці займаўся сталяркай). Ас, бывала, зловіць якога звярка ў полі ці ляску, адбярэ мыш у ката, хлебане вады з рова ці памыяў у кухні, калі яны ёсць, папросіць есці ў суседкі, а Аза і Рэкс цудам трымаліся пры жьцці. У найгоршую спёку не даў ім гаспадар ні кроплі вады, а елі яны тое, што траплялася на дне свінога вядра, калі гаспадар не забыў ім яго кінуць. Я дзіву даваўся кожны раз, калі заязджаў у

вёску К. — Ёзікавы сабакі ўсё існавалі, як вечныя статуі на нацягнутых ланцугах. Усё мянялася ў вёсцы, уміралі людзі, валіліся хаты, а Аза і Рэкс усё дыхалі.

Ас хадзіў жаліцца да суседзяў, найчасцей да цёткі Надзеі, якая шкадуе ўсё жывое, усякае Божае стварэнне. На жаль, не магла запрасіць Аса жыць да сябе — у яе ёсць свой сабака, стары Бурка-пенсіянер. Раз Асаў гаспадар, убачыўшы, што сабака есць костку за цётчынай брамкай, усчаў скандал на ўсю вёску: па якому праву бабуля падкрадае чужога сабаку!? Цётка Надзея загаласіла, уся ў слязах: “Дай, чалавеча, есці жывіне, ён жа стораж, пільнуе твае бацькаўшчыны! І жыцця свайго не марнуй, не пі! Хто ж гэта бачыў такое, такі малады, харошы хлопец!..” Накінуўся Ёзік на бабулю, схпіў яе за каўнер: “Не твая справа, бабо, што раблю я і мае сабакі! П’ю за сваё. Маё жыццё — не ваша справа! Хай і згіну, то не вы пойдзеце ў магілу! А маё хай прападае, але з мае рукі!”

Апошні раз я быў у верасні ў вёсцы К. Ас ужо не бегаву па вуліцы. Казалі, пераехаў яму трактар лапы, трэба было дабіць. Даканаў яго гаспадар калком па галаве. Рэкса забрала Ёзікава сястра ў мястэчка, там у яе свой дом, дзеці — будзе малым забаўка, Рэкс лагодны, ласкавы, толькі лякаецца крыку, і тады кідаецца кусаць. А Аза павесілася — з бочкі ўскочыла на сліўку, што расце ля курніка; там вісела на галінках пару слівак, хацела дастаць іх, бо ўсе, што пападалі на зямлю, з’ела разам з костачкамі. Ланцуг перавесіўся цераз галіну, сучка пакаўзнула, так і закончыла сваё невясёлае жыццё. Праз тыдзень заўважыў яе сусед, зняў ды пахаваў.

Ёзіка доўга не было. Перад тым прадаў кароў і свіней, парэзаў птушак. Казалі, за мяжою быў, на Захадзе думаў шчасця шукаць, у Нямецчыне.

— А каму там такія трэба! — махае рукою дзед Аноп. — То ж па-нямецку ні гу-гу, ні рабіць каб што ўмеў. Каб пастараўся, то і ў нас якась жыву бы. Каб

быў на якую бабу добрую нарваўся, то быў бы з яго чалавек...

— І пільнаваць гындызе няма чаго. Што тут украсці! Колечка ў магіле бакі сабе намуляў, варочаючыся — так сыночак змарнаваў гаспадарку і сваё жыццё! — уздыхае цётка Надзея.

З'ехаў кудысьці наш знаёмы трыццацігадовы Ёзік, Мікалаеў сын, з вёскі К. Знік, не дае знаку жыцця. Што ён цяпер робіць, з чаго жыве?.. Можна, бачылі вы яго недзе? З хаты нічога цёплага не ўзяў, а зіма ж не за гарамі...

Машка і Золька

Жылі Машка ды Золька ў адной вёсцы, што доўгімі кіламетрамі цягнецца хутарамі ды прысёлкамі, з цэнтрам з двума вуліцамі-брукаванкамі накрывж. Былі ў вельмі далёкім сваяцтве, недзе ў сёмым ці восьмым калене, але з маленства вадзіліся як родныя сёстры. Маленькую Зольку мучыла лушчыца-залатуха, усе дзеці брыдзіліся ёю, і толькі Машка, дачка бедняка Івана Клімюка, не пакідала сваю хворую суседку-аднакласніцу ў бядзе і ў радасці.

Абедзве нарадзіліся ў канцы верасня 1939 года. З ваеннага часу Золька памятае клуню, з якой феерверкамі вылятаюць дымна-чырвоныя снапы і бухаюць снарады, сабраныя для партызанаў дзедам Вікентам. Машцы цьмяна прыгадваецца сырая зямлянка ў цёмным лесе і забінтаваная чырвонай анучай галава партызана, якога стогны і энкі страшна яе палохалі. На папялішча вёскі, парослае палыном і чарнобылем, жыхары вярнуліся ў сорака чацвёртым. Хаты ставілі ўжо большыя, з дубальтовымі вокнамі, дахі крылі драпіцай. З амаль гатовага дома,

завяршаючы шчыт бярозкай, зваліўся Зольчын бацька, Сцяпан Зубрынскі, паламаў абедзве нагі. Крыва яны яму зрасліся, і потым чыкілдаў ён па хаце ды панадворку, не прыносячы вялікай карысці ў гаспадарцы. От, парады толькі даваў ды распараджаўся, стругаў нешта сцізорыкам у драўніне, бульбу перабраў навесну... Ад пояса — Сцяпан мужык як мужык, плячысты, дужы, а ногі — як асінавыя калочкі. З часам і плечы моц страцілі. Добра, што ўдалося атрымаць яму пасаду “дыспазітара” — каператыўнага дыспетчара машын. Праўда, гэта было ўжо пры Гамулцы, а тады, пасля таго выпадку, забралі былі Сцяпана ў турму — тры гады прысудзілі яму за крадзеныя бэлькі. Не ён краў, а брат ягоны Васіль; той сабе накраў на цэлы дом, Сцяпану даў шэсць бэлек. Узяў на сябе віну калека. Выйшаў не чалавек, а цень. Малая Золька з маткай падалі з сіл, аралі, сеялі, збіралі, не азіраючыся на іншых. Праўда, Васіль адчуваў сябе ў даўгу, дапамагаў братавай. Людзям Ганна адрабляла за дапамогу, Золечка таксама бегала па суседзях, працавала — то серпікам жала, то палола, то снапкі вязала, пакуль бацька не вярнуўся...

Людзі з іхняй вёскі не падаліся ў калгас, як у суседняй, і з нейкай зайздрасцю пазіралі то на жнярку, то на трактар з плугамі, але больш было ўсмешак: вось паглядзіце, колькі ўсяго марнуецца, колькі каласоў паламаных, колькі зерня асыпалася, колькі агрэхай у жыцце!.. Праз гадоў дзесяць сарганізавалі ў сябе кааператыў — “ральнічае кулка”; пабыло яно ў іхніх руках, і стала фірмай дзяржаўнай. Сцяпана выбралі загадваць машынамі. Так, самі выбралі яго, дбайнага гаспадара, хоць “парція” выказалася ясна: “вораг народа”, сын “ворага народа” — багацея-крамніка, злодзей народнай маёмасці! Найбольш працівіўся Іван Клімюк — ён-та і данёс быў на пастарунак міліцыі, што бэлькі ў доме Зубрынскіх — з пушчы, нецэхаваўныя. Сам Клімюк і

цяпер, хоць надзяліла яго народная ўлада ладным кавалкам урадлівае зямлі, голы сядзеў, перабываўся з бульбы на квас. Ну, не наракаў і не плакаў, што чамусьці не так яму ўсё расце, — жыў ды напываў, са “спортай” вечна прыклеенай да вуснаў, і толькі дзеці ў яго не зводзіліся, жонка ў трэску высахла. Ну і што, што бедны Іван, але на дзяцей проста не наглядзеца! А глянце на Зольку Сцяпанаву — адно лушпінне з яе лезе, каравая такая, а кормяць яе адно жаўткамі, малаком і мёдам, каб паправілася, а ўсё такая нягеглая! І адна ў бацькоў, і з багатай сям’і, а хто возьме такую брыдоту, хоць і з пасагам?..

Праўда, гідзіліся школьнікі Золькі. На перапынках стараліся нават не дакрануцца, хоць частавала бутэрбродамі з мясам ці каўбаскаю, а ў іх быў толькі часам хлеб з салам ці соллю. Неахвотна сядалі вучні з Золькай за партай, але дзяўчынкі вучылася добра і давала спісваць на кантрольных; было выгадна мець яе за суседку. Колькі паперак і перажаваных прамакатак ды гумак ляцела ў яе кучаравую галаву! Колькі непрыемных слоў яна пачула! “Золька-сролька-кабадолька! Лупіна! Цыбуліна! Рак!” Не дапамагалі нават папрокі настаўнікаў. Але і пані Гражына, якая правярала, ці няма вошай у галовах вучняў, разгортвала Зольчыны валасы, трымаючы ў пальцах прымочкі-бібулкі і хутка пасля бегла ў калідор, памыць рукі ў “куточку чысціні”. Толькі Машка Клімючанка старалася не рабіць прыкрасцяў сяброўцы. Дзеці і дарослыя меркавалі, што, пэўна, таму, каб бываць у Сцяпанавых ды добра наесціся. Але ж Машчын бацька, Іван Клімюк, усім і ўсюды даказваў, што Сцяпан Зубрынскі, паганы “кулак” з кораня (ад Клімюка да самай смерці ў 1981 годзе не адчапілася “рэвалюцыйная” фразеалогія), а як “дыспазітар” кулковых машын ён “абсалютна не на месцы”, хто з ім вып’е, казаў Іван, да таго трактар ці жнярку Сцяпан вышле. Найлепш, браткове, значыць,

касіць касою і не лезці да Сцяпана ў кішэню.

Калі Золька пайшла вучыцца ў ліцэй, пацягнулася за ёю ў горад і Машка. Клімюк грошай шкадаваў на адукацыю дачцэ, бо іх у яго і не было, а хоць “навука дармовая”, усё ж каштуе. “Хочаш вучыцца — вучыся за сваё”, — сказаў бацька Машцы. Дзяўчына працавала, вучылася ў вячэрнім тэхнікуме, жыла разам з Золькай у пакойчыку, нанятым у хатцы на прадмесці. Золька пасля ліцэя пайшла ў сталічны ўніверсітэт, Машка асталася ў Гайнаўцы...

Спачатку часта адна другой пісалі, сустрэкаліся. Праз пару гадоў сяброўства “разлілося”.

Сустрэліся ў чэрвені 1995 года ў Беластоку. Абедзве ўжо на пенсіі — былая настаўніца пані Зося і рэнтгэныстка з прычыны хваробы вачэй пані Марыся, выдатная краўчыха. Так іх завуць цяпер. У Золькі двое дзяцей: сын Адам і дачка Ганя, абое за мяжой у бацькі; кажа, добра жывуць. Дачка Машчына, Зоська, у Італіі, выйшла замуж за пажылога ювеліра, разводніка, выходзіць яго сына. Сын Машчын Зютак працуе інжынерам, толькі нядаўна паканчаў школы, дактарат рабіў па пабудове дарог і мастоў, думае з’ехаць за мяжу, бо тут няма за што хату купіць, і зарабіць трэба, каб сям’ю ўтрымаць і жыць палюдску.

Сустрэліся на аўтобусным вакзале ў Беластоку. Ехалі ў сваю вёску, на возера. Там у кожнае з іх — бацькаўшчына. У Машкі — хатка пустуе, бацькі памерлі. Думала ўсё ўзяць і прадаць, але дзеці пераканалі, што не варта, зямля ж не згарыць, не скісне, не папсуецца. Можна, уздумае Зютак вярнуцца з заgrаніцы?... Усе Машчыны браты і сёстры — колькі іх было? васьмёра? — разбегліся па свеце і знаку жыцця амаль не даюць. Зольчын бацька Сцяпан таксама памёр, кажуць, з нуды — пасля смерці Ганны ў 1986 годзе моцна расхварэўся на сэрца. Хацела Золька забраць яго да сябе, але Сцяпан і не думаў

пакідаць свой дом. Прыходзіла да яго медсястра з грамадскай апекі, рабіла ўсё ў хаце. Меў неблагую пенсію, шмат прысылала дачка, хапала, каб добра і спакойна жыць. Памёр Сцяпан ціха, як і жыву ў апошнія гады.

Паехалі разам Золька з Машкай у сваю вёску. Зайшлі ў пусты Сцяпанаў дом. З добрага дрэва ён пастаўлены, моцны, стаіць, як стаяў.

— То што, Машка, давай тут пажывем? Нарэшце, пагаворым уволю. Варшава і Беласток не ўцякуць.

Панас

— Ой, які ты брыдкі-брыдкі! Цьфу на цябе! — глянула было на румяны тварык Панаса суседка. — А назвалі цябе, хай на іх! — Панас!

Гэта, каб не сурочыць — падміргнула магцы немаўляці, але ж сапраўды скаланулася: Панасік не быў прыгожы, нават як на толькі што народжанае стварэнне людскога роду.

Але ўсё ж замова Макарчыхі падзейнічала, ці што, бо вырас Панас на хлопца харошага і разумнага. Шкада, што не перадасць свае красы і розуму ў наступнае пакаленне гэты зусім талковы хлопец, абдораны бацькамі непапулярным імем, выклікаючым усмешку ў паненак. Ды што яму:

— Па нас хоць бы патоп! — махае рукой Панас, невядома, ці з адчаем, ці абыякава, папіваючы сабе піва пад вясковай крамай.

... Гэта ўсё, каб угаварыць і загаварыць лёс. Калі нават не слухае ён цябе, то ў рэшце рэшт абрыднеш яму, як тая назойлівая муха. Калі не прыхлабушчыць мухабойкай, то мо выжанае ручніком, а кыш! — ляці, паскуда, сваёю дарогай!

Не выгаварвай лёсу тое, што прыносіць, лепш адразу дагаварыся з ім адносна ўмоў і варункаў.

Варункова нішто не пойдзе ў залік, няма паўторных экзаменаў з веснавое маладосці, перанесеных на асеннюю сесію. Запісалі ўсё ў тваёй заліковай кнізе, у індэксе.

На індэксе будзеш і ты, і твая чэкавая кніжка з фальшывымі подпісамі, не спяляць і змарнаваных лісткоў з пячаткай “Анулявана”, адкуль ні возьмуцца вырванья хвіліны і тыдні, пра якія даўно забыўся і ты, і твае дзённікі, якія ты пакінуў, каб іншыя параўналі свой лёс з тваім і палічылі цябе... за... Альбо і кінуў ты іх весці, а яны ўсё пішуцца, пішуцца...

І ты, сам не свой, яшчэ і яшчэ раз будзеш хацець выцягнуць свой фант-лёс у латарэі, але ці выйграеш нешта вартае старання?

Панас, што па нас? Загавораная брыдота ці краса ў прах абернуцца? Добра, што на спажыву больш нас вечным дрэвам або хоць чарвячкам, якім адзін дзень — век.

Горкая вада

Разахвачаны Зютак урэзаў: “Расьцветалі яблыні і грушы!”. Коля тузануў яго за рукаў святочнага пінжака: “Сціхні! То ж варшавякі!..” Аднак пан з міністэрства пляснуў Зютка па плячы, аж хлопец угнуўся: “Śpiewaj pan po rusku!”

Увечары ўсе паселі ля вогнішча. Зютак ізноў тоўкся каля гасцей: заўсёды трапяцца кропля якая гарэлкі, і то не найгоршай, і каўбаска на закуску. Зютку Мікалаюку жылося нудна, як кончыў сорак. Казаў, пайшла жытка на спад, з горачкі, і хоць павесся сёння, ці памры праз сорак гадоў, то “адна польза”. Калі б

дзіцё якое гадалася ў хаце, то хоць бы ты сам прыгінаўся з цягам гадоў, то яно расло б, было б каму багацце якое збіраць. А тут усё валіцца, і ты разам з ім. Аж жыць не хочацца, нават “ро kielichu”, але тая кропля крыху сучешыць чалавека хоць на пару хвілін, налье яму агнём жылы. Тады і заспяваеш, закрычыш, чаго табе хочацца ці хацелася, аж азавецца рэха ад пушчы.

Кавалераў шмат у С. Калісь Зютку здавалася, калі яшчэ быў маладзейшы, што чалавек, якому за сорок, ужо старэча: бачыў жа свайго хваравекага, хоць учэпістага да працы бацьку, а раней і дзедз Івана, які ў свае сорок быў белы, як галубок, перажыўшы шмат чаго ў сваім жыцці. Цяпер і ў Зютка, як у казцы: чорны волас—срэбны волас. “Гэта ад сівухі так пасівеў”, — мяркуе Коля. Але, толькі тае сівухі не заўсёды стае, бо ўсё грош каштуе. Ну, папраўдзе, і Зютак піў або і не піў, калі не было за што. Бо які ж алкаголік, калі гаспадарку маеш. А калі, вось, зарэзаў быў бычка, то і піць, і есці было: на свежанінку збегліся з паўгміны аматары мець добрую закусць, кожны са сваёй бутэлькай. Пілі датуль, пакуль не з’елі нават бычковы вушы: пачалі ад сцягнутага з вяселля “чыстай”, кончылі на вынаходстве Ізыхара з Б. (доўга меркавалі, хто яшчэ мог, што за пачастунак прывалок Ізыхар). Кончылі бычка і папляліся кожны ў сваю хату, а Зютак астаўся з рожкамі і капыткамі ды сваімі трыма метрамі бульбы на зіму.

Адзінай “разрыўкай” былі турысты. Можна было крыху надзарабіць, упусціць на начлег у хату, павадзіць іх па лесе, паказаць месцы, дзе ходзяць рысі, дзе завяліся бабры... Ну і тыя вогнішчы на беразе! Прывалачэш галля, ламачча, чагосьці на распалку — грош маеш, і запросьцяць цябе ў кампанію. А калі і чарачка пойдзе ў рух! Не абмінуць жа чалавека!

— Занадта Зютак пачаў выдурняцца! — кажа Сця-

пан Бярыцкі, шасцідзсяцігадовы гаспадар. — Хай ты голы і розум у цябе не першы, чаго з сябе рабіць блазна перад чужымі? Вядома, выпіць чалавеку хочацца, але і гонар мець якісь трэба. А то барукацца з кожным хоча, то збіраецца скакаць у вір, у Супрунчыкаву яму... А як завядзецца, то не супыніш: “Што, я-я-я?! Я — не магу!?! Ты ведаеш, з кім гаворыш?! То ж я ўсіх вас адным пальцам!..” І ад якоесь злосці такі страшны, моцны зробіцца, то хоць яго вяжы, пугай, то вярхоўку парве! Раз крыху сам супакоіўся, то падышоў да сасны і давай біць у камель галавою! Лупіў так, што мала чэрап не раструшчыў. А потым праспаўся ў карчах, і то на мокрым, нікая халера яго не ўзяла. Рана нават не памятаў, адкуль у яго мазгаўня паабдзіраная, у крыві. Сядзе, бывала, плача, войска ўспамінае, дзяўчат, усе свае крыўды, а зараз ірвецца помсту рабіць, вядома, на тых, хто найбліжэй сядзіць.

У той вечар Зютак быў апрануты акурагна — надзеў да джынсаў свой чысты, выхадны шэры пінжак, абуў белья адыдасы. Пагаліўся. Варшаўскія госці прыехалі, сярод якіх быў нейкі чалавек з міністэрства, ці што. Зютак рабіў быў крыху ў лесе, займаўся насякомымі. Свае заўвагі штомесяц адпраўляў у Варшаву, за гэта прысылалі яму невялікі грош. Цяпер, у рамках ашчаднасці, міністэрства адмовілася ад яго паслуг...

— Здаецца, што яму, на п’яную галаву, думалася, што яго возьмуць у Варшаву, калі ён такі спецыяліст па караедах! — смяецца Ваня Скакоўскі. — Ну, у такім стане розныя думкі чалавеку прыходзяць у мазгавешку. Я яму сказаў, што гэта глупства: школы ж не мае па тых караедах і іншай заразе, а мала то вучоных у Варшаве сядзіць?! Ну, дурань, і ўсё. Але марыць-то можна, ну не? Каб хоць вырвацца ў свет. А куды невучонага хочуць!..

— Цяпер то і я, каб быў маладзейшы, — дадае

Адам Засімяк, — то сам пайшоў бы вучыцца. А калісь нават мае бацькі пыталіся: “Нашто рольніку школа? Хопіць ведаць тое, што дзяды ведалі, каб зямля радзіла. Тады з голаду не памрэш, абы табе панства жыць давала...”

Заспяваў Зютак “Кацюшу” і пад хвальбу кампаніі ўзбег на кручу.

— Я заўважыў толькі, як ён узмахнуў рукамі, бы збіраўся паляецць, — кажа Коля Падлескі. — Так і паляець! Пакуль мы ачомаліся, узабраліся на высокі бераг, Зютка ўжо не было. Спачатку думалі, што зноў выпендрываецца, што схваўся пад берагам, а тут.. Варшавякі змыліся, і следу не засталася, толькі іхнія каўбаскі і гарэлка на беразе асталіся...

Хлопцы вярнуліся піць да вогнішча. Коля ўзабраўся на ровар і хістка памчаўся па лясной сцежцы ў вёску, да солтыса, каб той пазваніў у паліцыю.

Пасля таго дружбакі закідалі Колю Падлескаму, што патрывожыў іх святы спакой, калі качаліся ў попеле ля выгаслага вогнішча.

Не трэба было шукаць доўга — Зютка знайшлі пад карчамі за Супрунчыкавай ямай — заблытаўся ў карэнне і водарасці шнуроўкамі ад ботаў.

— Ну, напіўся Зютак, то напіўся! — чорны гумар не пакідае ўчарнелага з твару Сярожу Катловіча. — Але ж, рачная вада, — гэта ж не гарэлачка! Паганая смерць. Лепш ужо сканаць ад перапою.

На злосць павешуся!

У вёсцы Лазова, кажуць людзі, зусім як у фільме: чатыры пахаванні і адно вяселле. Гэта так, для добрага пачатку тэксту. Бо, напэўна, статыстыка намнога горшая, калі справа ў шлюбам.

А і тое сужонства, у каго на вяселлі нагулялася ўволю ўся аколца, бо і дармовае disco polo было ў святліцы, не прынесла ніякага выніку. Бо плод сямейнага кахання — дзеці, наступнікі ў гаспадарцы, новае пакаленне, падтрымка на старасць.

Міхал Брук меў шчасце. Нарадзіўся здаровы і прыгожы, у прыстойнай, працавітай ды багатай сям’і. І розуму яму хапала — у школе не быў апошні, закончыў сярэдняю. Бацькі намовілі яго вярнуцца на гаспадарку, бо і каму мелі яе пакінуць, як не адзінаму сыну?

І дзяўчыну ўдалося яму знайсці, праўда, не з вёскі, а з мястэчка, але не пабаялася ісці на гаспадарку. Спадабалася Галіне і Міхалава сям’я, і гаспадарка, і вёска, згодная і акуратная. Міхалава гаспадарка была ўся механізаваная, то і не было так шмат рабіць, а грошай хапала. І свякруха нявестку любіла, а тая плаціла ёй узаемнасцю.

Вяселле згулялі чатыры няпоўныя гады таму.

— Яшчэ памятаю, — кажа Малянея Сіманюк, — як я, старэча, нагулялася! Кавалераў хоць гаць гаці, а я танцаваць люблю, ой, люблю! А падарункаў надавалі! Калі ў грашах, то менш мільёна цяпер устыдна даваць. Калісь, то дасі палюк палатна ці абрус, вядома, усё ж рукамі рабілі, ды і хопіць. Цяпер жа, калі падарунак, то толькі купны. І кветкі купленыя, не з гародчыка. Я ведаю, што ўсё праз тую гартэнзію, што Тарэска ім прынесла. Толькі нікому не кажэце, што гэта я вам гаварыла. Чом? Каб мяне пакрыціла?! Ці яна чараўніца? Напэўна, трохі ведае. Я — старая, не адно бачыла за сваё жыццё. Яна вось ім прынесла толькі гартэнзію ў падарунку. Вялізная, кветкі буйныя, ружаватыя. Разраслася на ўсё акно, перасадзілі яе ў агарод. Людзі глядзелі, як на дзіва нейкае, на тую кветку-велікана. У царкве мне аж у сэрцы кальнула, як убачыла, што Тарэска стаіць з тым вазонам, бо аж туды яго спачатку завалакла. Я думала, што яна

гартэнзію для аздобы царквы прынесла, ці што. А як убачыла, што Мішава свечка гасне, то прадчула благое. Ой, не, не будуць яны жыць доўга разам... Не будзе ім шчасця. Бяда, дый годзе.

Пра тую бяду ў Лазове некаторыя распавядаюць з неахвотай, адмоўчаюцца, убачыўшы мяне, раптам зварочваюць у свае веснічкі. Іншыя ахвотна, нават з нейкай яхіднасцю цешацца апісаннем таго, што бачылі і чулі. Але такіх няшмат. Вёска Лазова славіцца тым, што жывуць тут людзі спакойныя, памяркоўныя, самавітыя, проста людскія.

— Вы, пісакі, ходзіце па белым свеце ды ўсё вынюхваеце, дзе трапіцца якая кроў ды няшчасце! — крычыць на мяне дзед Мікалай Гапунік і пастукуе палачкай аб тратуар. — Такі добры хлопец быў!

— Некаторыя кажуць, што вінавата ў яго смерці жонка Галіна... — не паддаюся, хоць самой крыўдна і непрыемна трывожыць усхваляванага старэнькага суседа Мішы Брука.

— А ў чым тут яе віна? Што запіска была: “На злосць павешуся”?! Якую ён мог мець злосць да жонкі? Добрая, рупная. Нідзе не валачылася, глядзела на яго, як на абразок...

— Вы, дзеду, мала ведаеце, бо з кулясачкай толькі па падворку топчацеся. А яна ж маладая. Толькі глянё, зноў замуж пойдзе, я сам яе ахвотна ўзяў бы хоць сёння, — смяецца стары кавалер Здзісек, выразна на лёгкім “цыку”, увесь у бруднаватым джынсе.

— Мог мець нейкую злосць і да маці... — заўважаю няўпэўненым голасам.

У дзеду ўсяляецца фурыя. Аж замахваецца сваёй кульбай на мяне.

— Маўчы! Такое маці, як Гандзя, ніхто ніколі не меў! Усім умела дагадзіць. За іншымі свету ўсё жыццё не бачыла! Усё ў подбежках, усё то сваім бацькам, то свекрам, то дзецям гадзіла. Адзін яе грэх, што таксама сябе не глядзела. Як такой маці Міша мог такое

зрабіць! Такі сын!..

Дзядуля дрыготкімі рукамі бярэцца за кульбу, з крэткам падымаецца і памаленьку ідзе да свае брамкі. У чырвоных вачах слёзы.

Здзісек з кішэні джынсаў выцягае “Маестро”, частуе мяне.

— Калі не хочаш закурыць, мне больш будзе. Не куры, здаравейшы памрэш. Мішка не смаліў. Праўду кажучы, зусім без дайпрычыны павесіўся. Я б на яго месцы Богу ногі цалаваў за такое шчасце, што яму дасталася. У хаце, як у шклянцы, машына, баба такая ў ложку! Мне якую дзеўку там у Беластоку пашукайце.

— Дурань, і ўсё, хоць вучоны! — плюецца сол-тыс. — Замест жыць, як трэба, то сабе пятлю на дурную шпыю закінуў! А мне тут у вёсцы стытыстыку папсаваў, хай яго ліха! Хто ж мог спадзявацца, што такое яму стрэліць? Зусім жа нармальны хлопец быў.

Галіна сядзіць у хаце. З Міхалавай маці прасуюць свежавысушаную бялізну. Прыгожая, стройная brunетка, падстрыжаная пад хлопчыка.

Я мнуся няўпэўнена на парозе.

— Заходзьце. Дзякуй Богу, што не з паліцыі. Ужо нам усё гэта абрыдла, — уздыхае маці, досыць яшчэ маладая, сіваватая мажная жанчына.

— Калі я выходзіла замуж, ведала, што ў Мішы бываюць прыступы дэпрэсіі. Яго ў армію ўзялі, то зараз дамоў адправілі. Находзіла на яго нейкая туга. Усё гаварыў, што так перажывае бяссэнсавасць існавання, войны на свеце, гвалт і голад на зямлі.

— Ведаеце, сядзім за абедам. Есць катлету, адсуне талерку, маўчыць, і потым кажа: “Гляньце, мама, мы забілі звера, ямо яго мяса, а ў Афрыцы дзеткі з голаду пухнуць, нават адной бульбіны не маюць. Жывецца мне так добра, а ўсё здаецца, бы грашу. За што мне Бог даў такое шчасце?”

— Лячыўся ад дэпрэсіі?

— Ездзіў у амбулаторыю, прымаў таблеткі. Так папраўдзе то хіба ніхто і не ведаў пра яго нямог-ласць. — Галіна зачыняе камоду. — Я пакахала яго за яго ўражлівасць. Быў зусім непадобны да іншых мужчын, якіх я ведала раней. І цудоўна з ім жылося. Быццам хто зачараваў...

— Адна бабулька казалі пра прадказанне ў царкве, і пра тую кветку, што вам на шлюбе падарылі.

— Так, баба Маланя была ў нас заўчора. Вырвалі мы тую гартэнзію і спалілі. Не веру я ні ў чары, ні ў забабоны, але мама ўперліся. І тая свечка... Здавалася, што халодны вецер прабег па царкве...

Пад плотам ляжыць горбачка попелу і паморшчанае, карычневае недагарэлае лісце. Гэта рэшткі тае злашчаснае кветкі, якую падарыла шчаслівым маладым суседка.

— Яна сябрвала з Міхасём, — кажа паціху Ганна Брук. — Умела з ім размаўляць, мелі свае сакрэты. Мне здаецца, што, хаця старэйшая ад майго Мішы на пятнаццаць гадоў, штосьці там у іх было. Але што, мала ёй кавалераў? І старых, і маладых! Нябрэдка, можа знайсці сабе аматара! Чаго да Мішы прычапілася? Але, вось, бачыце, нашага Мішу ўсе людзі так любілі, паважалі... Не кажу гэта толькі таму, што ён маё дзіцё. Нават чужыя сабакі, каты за ім проста ўлягалі, хадзілі за ім, як прывязаныя. Якую ж злосьць ён мог мець на жыццё?..

Цуд над Семяноўскім возерам

Над Семяноўскім вадасховішчам хлопцы сустрэлі чуд. Кажуць, *мусі* русалка гэта была, бо як жа іначай назавеш такую істоту — надзвычай прыгожую бландзінку з доўгімі да пояса распушчанымі валасамі,

бледную з твару ды зеленавокую?.. Па чым тутэйшыя следапыты Юзаф З. і Мікалай Б. распазналі, што тая дзеўка — незямная? Мала такіх можа паявіцца тут, у такім цяпер людным месцы? Магла ж тая паненка быць хоць бы турысткай, калі не з Гайнаўкі ці Беластока, то нават і з нейкай Варшавы. Тутэйшых дзевак, маладзіц, цётка і бабуль усіх як адну могуць нам пералічыць Зютак З. і Колік Б. з заплісчанымі вачыма — няма такое ні ў Нараўчанскай, ні ў Міхалоўскай гміне. Думалі ўжо нават, што гэта была якая ўцякачка з-пад Ваўкавыска ці Свіслачы. Ну, бо калі б гэта была турыстка, то мела б з сабою нейкі багаж, так ці не, — рукзак, спальны мяшок, а то нават і сваю палатку, а тая красуня была ў адной сукенцы, і то слабенькай, выцвілай, пашытай па старой модзе. Да таго і зусім босая. І яшчэ ж, што адразу звочыў Коля, не мела станіка, і хоць кавалеру, нават старому, не ўсмак такія грудачкі, што тырчэлі ў паненкі ў тым месцы, дзе павінны быць *цыцкі*, на густ Міколы, як *гарбузэ*, то і так закіпела ў ім кроў, бо зблізку такое пекнае дзеўкі даўно не бачыў.

А яна падышла да вогнішча, на якім Коля з Зюткам пяклі сала на палачках, нахілілася да Колі і, хаваючы ад полымя за яго плечуком бледны твар, прашаптала хлопцу ў вуха, быццам ветрык павеяў:

— Мікола, гэта ж я цябэ так шукала...

— Ігы, мане, кажэш?! А скуоль ты сама ўзяласэ? Пэўно, хочэш, каб я табе тое-сёе паказаў? Дзе ў нас страшыт у Марушцы або на Падкапуоўскам? Ты, пэўно, якая з газэты, чы навуковэц? Па-пашаму, чую, уміеш. Седай, бары палачку з салом. Ты, як цябэ там зваці, пэўно, Алеся Баршчэўскаго прафэсара відаеш? Можэ, вуон цябэ прыслаў?..

— Ага, даўно відаю. Ужэ з трыццаць ліет будзе, як па падрэчках уначэ яго вадзіла. Думала, звэду ды ўтаплю ў Нарві, забэру ў свуой сьвіет, бо файны хлопэц, а вашых мужыкоў лёгка ў багну звэсьці,

закамзытаці, зачалаваці на сьмэрць і ўтапіці. Ано на такога пальчыком кіўні. Іду, пальчыком клічу Баршчэўскаго, сьпэваю ему тоненька, а вуон ідзе, подбегом за мною скачэ па купах, і ніяк ні топіццэ, а як да мане дарваўсэ, пачаў складно вэршыком гаварыці, то зарэз і заранка выйшла, піеўні засьпівалі, і мне прыйшлосэ расою рассыпаццэ... Ты, Мікола, так мане ні цісьні, я хачу з табою, як з чалавіеком пагаварыць, як чалавіекаві прыглядзеццэ, бо вэльмі ж ты добры і харошы...

— Ну, як табіе там будзе, Русалка чы Расінка, чы ешчэ інакш... — расчуліўся Коля, прыхінуў дзеўку да сябе.

— Як ты да яго, як да чалавіека, то і вуон да цябэ, як да бабы: сьцягвай майткі! — хруснуў скварачкай Зютак.

— Уой, я ж такога ні нашу! — сарамліва стуліла каленкі Русалка. — І з сукенкаю астаруюжно, мне ее ў дваццэць сёмум дала Прузына з Таніцы. Як я посьлей пакажусе людзям?!

Дзеўка была хударлявая, дробная, ну, амаль у жменю няма чаго ўзяць, але ўсё ж зусім матэрыяльная, бо хоць Колік з Зюткам былі выпіўшы, ведаюць, што мелі ў руках.

— Не быў я ж такі п'яны, каб ні памэтаць! — злуецца Зютак на маю заўвагу пра “Раял”, якім і сёння мяне частуюць. — Я ж сам ее асабісьце палаваў! Во тут мане ўкусіла, кале вуха! Напраўду, майток ні мела, а якая ж баба бэз трусоў ходзіт?! Станіка якая і ні носіт, але каб бэз іх?! Забі мане, усё добрэ памэтаю! Выпілі ж толькі тры паўлітры на трах, і то за ўсю ноч. Колькі ж гэто е! Ну, калі б вана была русалка, то чы піла б сьпірт? Але, ваны — духі, і сьпірытус — тожэ дух, і вана посьле ж чы вадою, чы расою расплыласэ, ано рукі ў мане мокры засталісэ. А калі вана — баба, то чы зранку гола пабіегла б? Тут бабы ў ваколіцы нармальныя, навэць калі екая п'е, то гола ні бегае па

лесі!

Ніхто ж, апрача Міколы Б. і Юзафа З. не бачыў згаданай істоты — даўгавалосай прыгажуні, тым больш распранутай дагала і босай, пасля іхняй прыгоды за ўрочышчам Марушка.

Я мяркую, што ўсё ж гэта была русалка. Толькі навошта было ёй есці саланіну ды каштаваць “Раял”? Пра шкоднасць алкаголю, у прыватнасці “Раялу”, пісалі і гаварылі шмат, вядома, але адкуль гэта ведаць “вадзяной панне”? Пэўна, праз тую заразу і страціла бедная Русалка падарунак таніцкай Прузыны. А як жа цяпер пакажацца людзям наша, можа быць, апошняя беларуская русалка ў туманныя ночы над Семяноўскім возерам?

Калі здарыцца вам сустрэць тую істоту, дайце, беднай, якое адзенне — міні-спаднічку, джынсы ці нават і фуфайку (толькі не частуйце яе гарэлкай, нават калі будзе вельмі прасіць!). Файная ж дзеўка, і панашаму гаворыць. Можа, з якім нашым хлопцам застанецца, расой не распльвецца?..

Федзік

Школы ў горадзе не кончыў, плакаў па начах у інтэрнаце і падчас практыкі на фабрыцы, а пілавінкі са станка вінаваты былі ў тым, што яго вочы чырванелі. Федзікава сэрца трапятала, калі даходзіў пах мокрае мяты на далёкім ветры з-над Нарвы, пах сытага торфу, сітніку і трысця на падрэчках. Хутка бег са станцыі ў бок, дзе ў цемнаце, над даляглядам, над якім удзень сінеў зубчаты бераг Белавежскай пушчы, глыбока пабрэхвалі сабакі. Пазнаваў голас сваіх, якія нудна адклікаліся да суседскіх, ці сумна падвывалі на полі, прывязаныя да слупка, пільнуючы

жыта ці рэпу ад дзікоў.

Федзікавы рукі патрэбны ў гаспадарцы. Старэйшыя сёстры пайшлі вучыцца, брат у арміі. Дзе тут пхацца ў вялікія паны, хай вучацца больш здольныя ды крутыя. Чаго мучыць сваю душу, скавытаць па начах, як гэты Рэкс пад месяцам на рэпіску?..

Прыехаў дахаты пад Вялікдзень і не вярнуўся больш у школу. Завялікі ўжо быў, каб яго біць. Маці накрычала, пабурчэў бацька, а Федзік пайшоў даць каровам, спакойна, упэўнена, што ён тут цяпер гаспадар, і ніхто не будзе гнаць яго ў Гайнаўку. Заўтра пойдзе ў пушчу, у шосты квартал, паглядзіць, што там робіцца...

Коля п'е, Збышак п'е... Старыя кавалеры, якім жонак тут не знайсці... Поле палыны зарастаюць і чартапалох, аблогі цягнуцца аж за Рабінку... У Рабінцы крыж калісь стаяў, змуршэў, і няма яго, зваліўся. Федзік яшчэ яго памятае, але хто там пад крыжам ляжаў — хто яго ведае!.. Дата на ім раней выразана была, дзед казаў, 1842 год. За Федзікава жыццё шмат тут змянілася: і асфальт паклалі, і аўтобусы ходзяць, і людзей многа чужых наехала. Але ўсё, аднак, па-старому... Сумна: вясна — араць, сеяць, садзіць; лета — сенакосы, жніво; восень — капанне... Зімой снег ляжыць амаль пад самую страху. Кажуць, што ёсць ваўкі ў пушчы, зноў развяліся. Ласёў бачыў, сарны, дзікі падходзяць амаль што пад клуні і бухтуюць. Сабакі да ўпаду брэшуць, сцерагуць палеткі сваіх гаспадароў, з надзеяй, што тыя не забудуць і прынясуць што цёплае ў місцы...

Федзік знайшоў адрас дзяўчыны ў часопісе. 3-пад Варшавы. Пісалі часта, амаль штодзень ездзіў на пошту ў Зяўровачку. Іза вучылася ў ліцэі. Сяброў у яе не было многа, а для сэрца — нікога. Не змагла знайсці сабе братняй душы і дала свой адрас у каляровы часопіс, які выдаецца для вёскі, але які чытаюць не толькі тут. У такім выпадку ніколі не

ведаш, хто табе адкажа на ліст, але будзе гэта, напэўна, чалавек у нечым падобны да цябе, які шукае кантакту з іншым самотным чалавекам.

Дзяўчына пісала пра ўсё. Аб сваіх праблемах і маленькіх радасцях. Найцяжэй ёй жылося з тым, што была вельмі тоўстай. З такой поўнай дзяўчынай хто пойдзе на дыскатэку, хто пакажацца на вуліцы? Федзік суцяшаў, гаварыў аб іншых каштоўнасцях чалавечай душы. Хлопец стаў дарослым, дзякуючы гэтым лістам і думкам, якія ў ім даспявалі. Так прайшло тры гады. Адзін з лістоў прыйшоў з Аўстраліі. Іза паехала туды да сваёй цёткі. Напісала, каб Федзік не думаў аб ёй сур'эзна (думак аб магчымай жаніцьбе ў лістах не было, хоць былі яны ўсё цяплейшыя), таму што Іза можа выйсці добра замуж за больш адпаведнага чалавека і ў больш адпаведную для яе краіну.

Федзік бадзяўся па пушчы некалькі дзён, сам галодны і з прагаладнелым сабакам, а пасля адправіў ліст, у якім пісаў аб вялікім сяброўстве, якое намнога мацнейшае ад розных каханняў, бо можа быць вечнае.

Іза вярнулася ў сваё мястэчка. Карэспандэнцыя працягвалася.

Федзік паслаў Ізе радасны ліст — бяруць яго ў армію, у Варшаву, ад якой у мястэчка Ізы — паўгадзіны язды на электрыцы. Запрашае Ізу на ваенную прысягу — урэшце сустрэнуцца! Няхай толькі Іза не баіцца гэтай сустрэчы!

На прысягу дзяўчына не прыехала. Патэлефанаваў, паехаў да яе адразу пасля прысягі (далі яму водпуск на два дні).

Не спалохаўся, калі дзверы адчыніла яму паненка кілаграмаў найменш сто дваццаць. Не бачыў у яе вачах чагосьці, што нагадвае іронію. Пазнаёміла Федзіка з бацькамі і цёцяй, правяла праз мяшчанскія пакоі да сябе, пасадзіла ў крэсла.

— Чаго ты сюды прыехаў! Я табе гаварыла, каб ты

не думаў сур'ёзна! — і дадала брыдкае слова, якое пачуць можна пад піўной будкай, а якое цяжка перакласці нейтральна.

Федзіку заняло дух. Потым доўга гаварыў аб тым, чым было для яго іх сяброўства. Іза мусіла зрабіць гарбату і прынесці кавалак цётчынага пірага (цётцы ўсё ж хацелася дагадзіць госцю, хоць бацькі Ізы бурчэлі на яе, каб не дагаджала гэтаму галадранцу, што хацеў пасягнуць на іх адзіную дачушку і маёнтак).

Пад вечар, калі Федзіку здавалася, што пераканаў Ізу ў тым, што грэх было б разарваць усе ніткі, якія іх вязалі столькі гадоў, у пакой уварваліся Ізіны сябры — тры п'яныя хлопцы і не больш прытомная дзяўчына. Іза нават іх з Федзікам не пазнаёміла. З'явіліся на сталае бутэрброды, бацька прынёс віно. Іза не звяртала ўвагу на Федзіка, які заціх у сваім куточку. Уціснулася на калені аднаму са сваіх добрых сяброў, ледзь не прыдушыўшы яго сваімі багатымі грудзьмі. Бацька данёс каньяк. Федзік не піў, думаў, не азваўся на п'яныя зачэпкі.

Іза правяла Федзіка да таксі. Па дарозе на чыгуначны вакзал маўчалі.

Тэлефанаваў потым Ізе некалькі разоў, але яе бацька казаў, што дачкі няма дома. Хлопец раз нават заехаў у Прушкаў і пакінуў на тэлевізары ў Ізіным пакой запіску, каб чакала пісьма.

Хацеў адаслаць ёй усе лісты і здымкі ў пасылцы, перавязанай чырвонай стужкай, але ж было б гэта як жэст істэрычнай паненкі. Ліст пісаў доўга, амаль тыдзень. Ліст быў доўгі, пісаны густа, клетка ў клетачку, без абзацаў. Укінуў яго ў паштовую скрынку, па дарозе на суботнюю забаву ў Зяўровачцы.

Танцаваў цэлы вечар з дзяўчынай, якую прыкмеціў пад сцяной. Ніхто яе не браў у танцы, пэўна таму, што не была апранутая ва уніформу моладзі — “цюхі” з рынку па вуліцы Кавалерыйскай у Беластоку ці

“Пэвэксу”. Крыся збянтэжана слухала, што каштоўнасць душы чалавечай не ў тым, што ён носіць на спіне...

Федзік правёў гаманліваю грамадку дзяўчат на цягнік у Гайнаўку, а сам памалу пайшоў дахаты, у бок пушчы, што сінім берагам урэзвалася ў ружавеючае ўсходняе неба.

КАМУНІКАТ.ORG